

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
Кафедра екологічного права і контролю

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

з науково-педагогічної роботи

Ірина ЛОМАЧИНСЬКА

«14» Вересня 2026 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Теорія і практика заповідної справи

Рівень вищої освіти: *Другий (магістерський)*

Галузь знань: *Н Сільське, лісове, рибне господарство та ветеринарна медицина*

Спеціальність: *Н5 «Водні біоресурси та аквакультура»*

Освітньо-професійна програма: *«Охорона, відтворення та раціональне використання гідробіоресурсів»*

Робоча програма навчальної дисципліни «Теорія і практика заповідної справи».
Одеса: ОНУ, 2026. - 23 с.

Розробник: Бургаз Олексій, кандидат географічних наук, завідувач кафедри
екологічного права і контролю

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри екологічного права і контролю
Протокол № 1 від «26» 08 2026 р.
Завідувач кафедри _____ (Олексій БУРГАЗ)
(підпис) (ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Погоджено із гарантом ОПП «Охорона, відтворення та раціональне
використання гідробіоресурсів» _____ (Марина БУРГАЗ)
(підпис) (ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК)
Факультету гідрометеорології і екології
Протокол № 1 від «26» 08 2026 р.
Голова НМК _____ Ангеліна ЧУГАЙ

Переглянуто на засіданні кафедри екологічного права і контролю
Протокол № _____ від « » _____ 20 р.
Завідувач кафедри _____ Олексій БУРГАЗ

Переглянуто на засіданні кафедри екологічного права і контролю
Протокол № _____ від « » _____ 20 р.
Завідувач кафедри _____ Олексій БУРГАЗ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
Кафедра екологічного права і контролю

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

з науково-педагогічної роботи

_____ Ірина ЛОМАЧИНСЬКА

« ____ » _____ 2026 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Теорія і практика заповідної справи

Рівень вищої освіти: *Другий (магістерський)*

Галузь знань: *Н Сільське, лісове, рибне господарство та ветеринарна медицина*

Спеціальність: *Н5 «Водні біоресурси та аквакультура»*

Освітньо-професійна програма: *«Охорона, відтворення та раціональне використання гідробіоресурсів»*

ОНУ
2026

Робоча програма навчальної дисципліни «Теорія і практика заповідної справи».
Одеса: ОНУ, 2026. - 23 с.

Розробник: Бургаз Олексій, кандидат географічних наук, завідувач кафедри
екологічного права і контролю

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри екологічного права і контролю
Протокол № ____ від « ____ » _____ 20__ р.
Завідувач кафедри _____ (Олексій БУРГАЗ)
(підпис) (ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Погоджено із гарантом ОПП «Охорона, відтворення та раціональне
використання гідробіоресурсів» _____ (Марина БУРГАЗ)
(підпис) (ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК)
Факультету гідрометеорології і екології
Протокол № ____ від « ____ » _____ 20__ р.
Голова НМК _____ Ангеліна ЧУГАЙ

Переглянуто на засіданні кафедри екологічного права і контролю
Протокол № ____ від « ____ » _____ 20__ р.
Завідувач кафедри _____ Олексій БУРГАЗ

Переглянуто на засіданні кафедри екологічного права і контролю
Протокол № ____ від « ____ » _____ 20__ р.
Завідувач кафедри _____ Олексій БУРГАЗ

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>Очна форма навчання</i>	<i>Заочна форма навчання</i>
Загальна кількість: кредитів - 3/3 годин - 90/90 змістових модулів – 2/2	Галузь знань Н <u>Сільське, лісове, рибне господарство та ветеринарна медицина</u> (шифр і назва) Спеціальність Н5 <u>Водні біоресурси та аквакультура</u> (код і назва) Рівень вищої освіти: <i>Другий (магістерський)</i>	Вибіркова дисципліна	
		<i>Рік підготовки:</i>	
		1-й	1-й
		<i>Семестр</i>	
		1-й	1-й
		<i>Лекції</i>	
		16 год.	6 год.
		<i>Практичні</i>	
		14 год.	4 год.
		<i>Лабораторні</i>	
		-	-
		<i>Самостійна робота</i>	
		60 год.	80 год.
		Форма підсумкового контролю: залік/ залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: Формування у здобувачів вищої освіти системних теоретичних знань і практичних навичок щодо організації та функціонування природно-заповідного фонду, охорони й відтворення природних комплексів, збереження біологічного різноманіття, управління природоохоронними територіями та розбудови екологічної мережі.

Завдання

Основними завданнями навчальної дисципліни є:

- формування знань щодо правових, наукових та екологічних засад функціонування природно-заповідного фонду;
- ознайомлення з державною політикою та основними напрямками розвитку заповідної справи;
- вивчення класифікації територій та об'єктів природно-заповідного фонду та особливостей їх функціонування;
- засвоєння принципів організації, створення, охорони та ефективного використання територій і об'єктів природно-заповідного фонду;
- оволодіння методами організації та проведення наукових досліджень на природоохоронних територіях;
- формування навичок моніторингу стану природних комплексів та оцінювання антропогенного впливу на них;
- вивчення механізмів управління природоохоронними територіями та особливостей їх господарського використання;
- формування здатності застосовувати правові та екологічні засади збереження біологічного різноманіття та розбудови екологічної мережі.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів таких компетентностей:

загальних (ЗК):

ЗК01 – здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології;

ЗК02 – здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;

ЗК05 – прагнення до збереження навколишнього природного середовища;

ЗК07 – здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

спеціальних (фахових) компетентностей:

СК02 – здатність інтегрувати знання та розв'язувати складні задачі водних біоресурсів та аквакультури у широких або мультидисциплінарних контекстах;

СК07 – здатність здійснювати заходи із охорони водних біоресурсів і збереження здоров'я риб та запобігання їх масового захворювання;

СК10 – здатність зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з проблем водних біоресурсів та аквакультури до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються.

Програмні результати навчання

Вивчення дисципліни спрямоване на досягнення таких програмних результатів навчання:

ПР01 – мати спеціалізовані концептуальні знання, що включають сучасні наукові здобутки у сфері водних біоресурсів та аквакультури і є основою для оригінального мислення та проведення досліджень;

ПР03 – відшуковувати необхідну інформацію, використовуючи різноманітні ресурси: журнали, бази даних, відкриті дані та інші ресурси, аналізувати та оцінювати цю інформацію;

ПР04 – приймати ефективні рішення, брати відповідальність та працювати в критичних умовах під час виконання виробничих, технологічних та наукових задач водних біоресурсів та аквакультури, аналізувати та інтегрувати альтернативи, оцінювати ризики та імовірні наслідки;

ПР05 – розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проєкти з проблем водних біоресурсів та аквакультури та дотичні до них міждисциплінарні проєкти з урахуванням виробничих, правових, економічних та екологічних аспектів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

знати:

- основні напрями державної політики у сфері розвитку заповідної справи;
- правові, наукові та екологічні засади функціонування природно-заповідного фонду України;
- класифікацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду та особливості окремих категорій ПЗФ;
- порядок створення та оголошення територій і об'єктів природно-заповідного фонду;
- принципи охорони, використання та управління територіями й об'єктами природно-заповідного фонду;
- основні принципи збереження біологічного різноманіття, генофонду та ценофонду;
- основи організації та проведення наукових досліджень і моніторингу на природоохоронних територіях;
- основні принципи формування та функціонування екологічної мережі;
- відповідальність за порушення законодавства про природно-заповідний фонд.

вміти:

- аналізувати стан природних комплексів і природних ресурсів територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- застосовувати на практиці вимоги природоохоронного законодавства та міжнародних угод у сфері охорони природних територій;
- використовувати основні методи оцінювання стану природоохоронних територій;
- аналізувати антропогенний вплив на природні комплекси та об'єкти;
- застосовувати теоретичні основи екологічного управління природоохоронними територіями;
- обґрунтовувати заходи щодо охорони, збереження та відтворення природних комплексів;

- використовувати наукову та нормативно-правову інформацію під час вирішення завдань у сфері заповідної справи.

бути здатним:

- комплексно оцінювати стан природоохоронних територій та їх природних комплексів;
- обґрунтовувати рішення щодо охорони та раціонального використання територій і об'єктів природно-заповідного фонду;
- застосовувати сучасні підходи до організації моніторингу та наукових досліджень на природоохоронних територіях;
- оцінювати вплив антропогенних чинників на біологічне та ландшафтне різноманіття;
- використовувати нормативно-правові засади заповідної справи у професійній діяльності;
- брати участь у розробленні заходів щодо збереження біологічного різноманіття, відтворення природних комплексів та розвитку екологічної мережі;
- самостійно опрацьовувати наукову, нормативну та інформаційну літературу з питань заповідної справи та використовувати її для вирішення практичних і дослідницьких завдань.

Опанування цієї навчальної дисципліни забезпечує набуття здобувачами навичок і компетентностей, спрямованих на досягнення глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року, що проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 та визначені Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722, зокрема:

Ціль 6. Забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією — через формування знань щодо охорони водних екосистем, збереження природних комплексів водно-болотних угідь та раціонального використання водних ресурсів у межах територій і об'єктів природно-заповідного фонду.

Ціль 11. Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів — через розуміння значення природоохоронних територій, зелених зон та інших природних комплексів у збереженні природної спадщини, підтриманні екологічної рівноваги та формуванні екологічної мережі.

Ціль 13. Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками — через оцінювання впливу кліматичних змін на природні комплекси й біологічне різноманіття та обґрунтування природоохоронних заходів, спрямованих на підвищення стійкості екосистем.

Ціль 14. Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку — через формування компетентностей щодо охорони водних біоресурсів, збереження водних і прибережних екосистем та природних комплексів у межах територій і об'єктів природно-заповідного фонду.

Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням,

припинення і повернення назад процесу деградації земель та зупинення втрати біорізноманіття — як ключова для дисципліни, через формування знань і практичних навичок щодо створення, функціонування та розширення природно-заповідного фонду, збереження і відтворення природних комплексів, охорони біологічного та ландшафтного різноманіття, рідкісних і зникаючих видів та розбудови екологічної мережі.

Ціль 17. Зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку — через використання міжнародного досвіду, природоохоронних угод, наукових джерел та сучасних підходів до збереження біологічного різноманіття й управління природоохоронними територіями.

3. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. «Теорія заповідної справи».

Тема 1. Класифікація об'єктів природно-заповідного фонду за різними ознаками

Поняття природно-заповідного фонду України, його значення у збереженні природних комплексів і біорізноманіття. Історія становлення заповідної справи в Україні та світі. Категорії об'єктів ПЗФ – природні та біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні й зоологічні парки. Класифікація об'єктів ПЗФ за правовим статусом, рівнем підпорядкування, природними та функціональними ознаками. Водні об'єкти у складі ПЗФ: гідрологічні заказники, заповідні лимани, дельтові ділянки, водно-болотні угіддя міжнародного значення. Територіальна структура ПЗФ та його роль у формуванні національної екомережі.

Тема 2. Режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду

Поняття охоронного режиму природних територій, його мета й особливості. Зонування територій ПЗФ – заповідна, буферна, рекреаційна, господарська зони. Обмеження господарської, рекреаційної та наукової діяльності в межах заповідних територій. Правила використання земель і вод у межах об'єктів ПЗФ, вимоги до водоохоронних зон. Особливості охорони гідрологічних і морських заказників, водно-болотних угідь, дельтових систем. Режим ведення наукових спостережень і моніторингу стану природних комплексів.

Тема 3. Порядок створення і оголошення об'єктів природно-заповідного фонду

Процедура ініціювання, обґрунтування й затвердження нових об'єктів ПЗФ. Підготовка наукового обґрунтування, технічного завдання, погодження меж і статусу територій. Етапи розгляду документації в органах місцевого самоврядування, Державному агентстві лісових або водних ресурсів, Міндовкіллі. Нормативно-правові аспекти надання статусу заповідного об'єкта. Механізми

зміни меж або категорії заповідності. Включення територій до міжнародних природоохоронних мереж – Рамсарської, Смарагдової, Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Змістовий модуль 2. «Практичні аспекти заповідної справи».

Тема 4. Практика відтворення природних екосистем

Наукові та практичні засади відновлення деградованих природних комплексів у межах ПЗФ. Рекультивація земель, відновлення природних гідрологічних режимів, відтворення прибережно-водної рослинності. Біоінженерні методи стабілізації екосистем, використання автохтонних видів флори і фауни. Роль наукових досліджень і екомоніторингу в плануванні природоохоронних заходів. Приклади успішної практики ревайлдінгу та екологічного ренатуралізування у Дунайському, Шацькому, Чорноморському біосферних заповідниках.

Тема 5. Практика збереження біорізноманіття

Основні принципи та підходи до охорони біорізноманіття в межах ПЗФ. Збереження рідкісних і зникаючих видів флори та фауни, формування банків генетичних ресурсів. Біотехнічні заходи з підтримання чисельності популяцій, регулювання видового складу водних біоценозів. Принципи екологічного моніторингу, оцінювання стану біоценозів, індикаторні види. Взаємодія між охороною, науковими дослідженнями й еколого-освітньою діяльністю. Інтеграція з Червоним списком МСОП і Червоною книгою України.

Тема 6. Природні комплекси України, їх представленість у природно-заповідному фонді

Основні природні зони України – мішані ліси, лісостеп, степ, Карпати, Кримські гори, Полісся, Причорномор'я. Характеристика природних комплексів і біотичних типів екосистем. Рівень їх представленості у структурі ПЗФ. Водні екосистеми як особливий компонент заповідних територій – річкові дельти, лимани, озера, водосховища, прибережно-морські акваторії. Проблеми репрезентативності водних і прибережних комплексів у мережі ПЗФ. Роль заповідних об'єктів у збереженні гідробіоресурсів і міграційних шляхів риб.

Тема 7. Міжнародна діяльність у галузі заповідної справи

Міжнародні правові механізми охорони природи – Конвенція про біологічне різноманіття, Рамсарська, Боннська, Бернська конвенції, Програма «Людина і біосфера» ЮНЕСКО. Міжнародні категорії охоронних територій за класифікацією МСОП. Європейська екологічна мережа «Emerald Network» і Natura 2000. Участь України в глобальних ініціативах зі створення транскордонних природоохоронних комплексів. Інтеграція ПЗФ у міжнародні екологічні програми, співпраця у сфері збереження водно-болотних угідь, морських екосистем та мігруючих видів риб.

1. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин									
	Очна форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		л	п/с	лаб	ср		л	п/с	лаб	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1 Теорія заповідної справи										
Тема 1. «Класифікація об'єктів ПЗФ за різними ознаками» [1, 2]	12	2	2	0	8	13,5	0,5	1	0	12
Тема 2. «Режим територій та об'єктів ПЗФ» [1]	11	3		0	8	7	1		0	6
Тема 3. «Порядок створення і оголошення об'єктів ПЗФ» [1, 2]	15	3	4	0	8	18	1	1	0	16
Разом за змістовним модулем 1	38	8	6	0	24	38,5	2,5	2	0	34
Змістовий модуль 2 Практичні аспекти заповідної справи										
Тема 4. «Практика відтворення природних екосистем» [1, 2]	17	2	4	0	11	17,5	1	0,5	0	16
Тема 5. «Практика збереження біорізноманіття» [1, 2]	13	2	2	0	9	14	1	1	0	12
Тема 6. «Природні комплекси України, їх представленість в ПЗФ» [1]	10	2		0	8	6	1		0	5
Тема 7. «Міжнародна діяльність в галузі заповідної справи» [1, 2]	12	2	2	0	8	14	0,5	0,5	0	13
Разом за змістовним модулем 2	52	8	8	0	36	51,5	3,5	2	0	46
Усього годин	90	16	14	0	60	90	6	4	0	80

Види роботи:

[1] – опрацювання лекційного та додаткового, довідкового матеріалу;

[2] – опрацювання практичних робіт, додаткового матеріалу.

5. Теми семінарських занять

Семінарські заняття на передбачені

6. Теми практичних занять

Назва теми	Кількість годин	
	ден.	заочн.
Змістовий модуль 1 Теорія заповідної справи		
Тема №1. «Класифікація об'єктів ПЗФ за різними ознаками» [1] ПР №1 «Загальна характеристика природно-заповідного фонду адміністративного або природного району» [2]	2	1
Тема №2. «Режим територій та об'єктів ПЗФ» [1] Тема №3. «Порядок створення і оголошення об'єктів ПЗФ» [1] ПР №2 «Розрахунок загальних показників оцінки природно-заповідного фонду» [2]	4	1
Разом за змістовим модулем 1	6	2
Змістовий модуль 2 Практичні аспекти заповідної справи		
Тема №4. «Практика відтворення природних екосистем» [1] ПР №3 «Розрахунок та проектування охоронних зон природних територій особливої охорони» [2]	4	0,5
Тема №5. «Практика збереження біорізноманіття» [1] ПР №4 «Компенсація за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин і рослин, занесеним до Червоної книги України» [2]	2	1
Тема №6. «Природні комплекси України, їх представленість в ПЗФ» [1] Тема №7. «Міжнародна діяльність в галузі заповідної справи» [1] ПР №5 «Обчислювання розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів ПЗФ України» [2]	2	0,5
Разом за змістовим модулем 2	8	2
Разом за змістовими практичними модулями 1 та 2	14	4
Усього годин	14	4

Види роботи:

- [1] – опрацювання лекційного та додаткового, довідкового матеріалу;
- [2] – опрацювання практичних робіт, додаткового матеріалу.

7. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття не передбачені.

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Очна форма	Заочна форма
Змістовий модуль 1 Теорія заповідної справи			
1	Тема №1. Класифікація об'єктів ПЗФ за різними ознаками [1] Підготовка до лекційних та практичних занять; [2] підготовка повідомлення/презентації щодо категорій територій та об'єктів природно-заповідного фонду України	8	12
2	Тема №2. Режим територій та об'єктів ПЗФ [1] Підготовка до лекційних та практичних занять; [3] аналіз ситуаційних завдань щодо режимів охорони та використання територій і об'єктів ПЗФ	8	6
3	Тема №3. Порядок створення і оголошення об'єктів ПЗФ [1] Підготовка до лекційних та практичних занять; [4] виконання індивідуального навчально-дослідного завдання щодо процедури створення та оголошення територій і об'єктів ПЗФ	8	16
Разом у змістовому модулі 1		24	34
Змістовий модуль 2 Практичні аспекти заповідної справи			
4	Тема №4. Практика відтворення природних екосистем [1] Підготовка до лекційних та практичних занять; [3] розв'язання практичних кейсів щодо охорони, відновлення та збереження природних екосистем	11	16
5	Тема №5. Практика збереження біорізноманіття [1] Підготовка до лекційних та практичних занять; [5] розроблення індивідуального або колективного проектного завдання щодо збереження біологічного різноманіття	9	12
6	Тема №6. Природні комплекси України, їх представленість в ПЗФ [1] Підготовка до лекційних та практичних занять; [4] виконання індивідуального навчально-дослідного завдання з аналізу представленості природних комплексів України у природно-заповідному фонді	8	5
7	Тема №7. Міжнародна діяльність в галузі заповідної справи [2] Підготовка повідомлення/есе щодо міжнародного співробітництва у сфері охорони природних територій; [6] опрацювання матеріалів неформальної та/або інформальної освіти за тематикою заповідної справи	8	13
Разом у змістовому модулі 2		36	46
Разом за змістовими модулями 1 та 2		60	80
Усього годин		60	80

До самостійної роботи відноситься (на вибір викладача):

- [1] – підготовка до лекцій, практичних, семінарських, лабораторних занять;
- [2] – написання рефератів, есеїв, підготовка повідомлень;
- [3] – «жива бібліотека», розв'язання кейсів
- [4] – індивідуальне навчально-дослідне завдання;
- [5] – індивідуальні та колективні проектні завдання;
- [6] – неформальна та/або інформальна освіта тощо

Визнання результатів, отриманих в системі неформальної/інформальної освіти

В рамках опанування навчальної дисципліни «Теорія і практика заповідної справи» здобувач може пройти освітні або професійні курси/тренінги, професійне стажування, онлайн-курси на масових платформах чи у системі громадянської освіти.

Назва освітньої платформи	Назва курсу	Посилання
Coursera	Управління водними ресурсами та економіка	https://www.coursera.org/learn/water-governance-economics
Coursera	Управління водними ресурсами та політика	https://www.coursera.org/learn/water-management
Coursera	Наука про водно-болотні угіддя та їх охорона	https://www.coursera.org/specializations/wetland-science-and-conservation
Coursera	Сільське господарство, економіка та природа	https://www.coursera.org/learn/agriculture-economics-nature
Coursera	Вступ до біології: Біорізноманіття	https://www.coursera.org/learn/introduction-to-biology-biodiversity
Coursera	Управління водно-болотними угіддями: збереження та відновлення	https://www.coursera.org/learn/managing-wetlands-conservation-restoration

Здобувач має право також обрати самостійно освітню платформу та курс, які відповідають змісту цієї навчальної дисципліни.

Результати, отримані в системі неформальної/інформальної освіти, засвідчуються відповідним сертифікатом, де вказуються обсяг годин (або кількість кредитів ЄКТС) та здобуті компетентності та результати навчання. Такі результати можуть бути зараховані як результати поточного, періодичного або підсумкового контролю за цією навчальною дисципліною за процедурами, визначеними «Положенням про порядок визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова та відокремленому структурному підрозділі «Фаховий коледж ОНУ імені І. І. Мечникова»

https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/documents/polozennya/polozhennya_neformalna_osvita_2024_final.pdf

9. Методи навчання

У процесі вивчення навчальної дисципліни «Теорія і практика заповідної справи» використовуються традиційні та інноваційні методи навчання, спрямовані на формування у здобувачів системних теоретичних знань і практичних навичок щодо організації та функціонування природно-заповідного фонду, охорони і відтворення природних комплексів, збереження біологічного різноманіття та управління природоохоронними територіями.

– **словесні методи** – лекція, проблемний виклад матеріалу, пояснення, бесіда, дискусія, обговорення проблемних питань, відповіді на запитання, робота з науковою, навчально-методичною та нормативно-правовою літературою;

– **наочні методи** – демонстрація презентацій, схем, таблиць, картографічних матеріалів, фото- та відеоматеріалів природних комплексів і територій природно-заповідного фонду; використання навчальних ілюстративних матеріалів та цифрових ресурсів;

– **практичні методи** – виконання практичних завдань, аналіз структури та категорій природно-заповідного фонду, опрацювання нормативно-правових документів, аналіз природних комплексів і природоохоронних територій, розв’язання ситуаційних завдань;

– **проблемно-пошукові методи** – постановка проблемних ситуацій, формулювання та обґрунтування шляхів їх вирішення, аналіз проблем збереження природних екосистем і біологічного різноманіття, пошук оптимальних підходів до організації, охорони та використання територій і об’єктів природно-заповідного фонду;

– **кейс-метод** – аналіз реальних та змодельованих ситуацій щодо створення, функціонування та охорони територій і об’єктів природно-заповідного фонду, оцінювання природоохоронних проблем та обґрунтування заходів щодо збереження і відтворення природних комплексів;

– **дослідницький метод** – самостійний пошук, відбір та критичний аналіз наукової інформації, робота з науковими публікаціями, нормативно-правовими документами та електронними базами даних, аналіз результатів досліджень, формулювання власних висновків і рекомендацій;

– **інтерактивні методи** – мозковий штурм, дискусії, робота в малих групах, взаємне оцінювання, обговорення результатів виконаних завдань, навчальні дебати;

– **проектний метод** – розроблення індивідуальних та колективних проектних завдань, зокрема щодо збереження біологічного різноманіття, охорони та відтворення природних комплексів, організації та розвитку територій природно-заповідного фонду;

– **цифрові методи навчання** – використання мультимедійних презентацій, електронних освітніх ресурсів, цифрових платформ для навчання і тестування, електронних баз наукової та нормативно-правової інформації, інтерактивних сервісів та електронних комунікацій;

– **методи самостійної роботи** – опрацювання навчальної, наукової та нормативно-правової літератури, підготовка повідомлень, есе та презентацій, виконання індивідуальних навчально-дослідних і проектних завдань, аналіз матеріалів щодо територій та об’єктів природно-заповідного фонду, проходження окремих освітніх компонентів у межах неформальної та/або інформальної освіти.

Застосування зазначених методів забезпечує поєднання теоретичної підготовки з практичною діяльністю та сприяє розвитку аналітичного, критичного й системного мислення, здатності приймати обґрунтовані рішення щодо **охорони, збереження та відтворення природних комплексів, управління територіями й**

об'єктами природно-заповідного фонду та збереження біологічного різноманіття.

10 Форми контролю і методи оцінювання (у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни «**Теорія і практика заповідної справи**» здійснюється на принципах систематичності, об'єктивності, прозорості та комплексності й охоплює всі основні види навчальної діяльності здобувачів. Контроль спрямований на визначення рівня засвоєння теоретичних знань, сформованості практичних навичок у сфері заповідної справи, здатності аналізувати стан природних комплексів і територій природно-заповідного фонду, застосовувати вимоги природоохоронного законодавства та обґрунтовувати заходи щодо охорони, збереження і відтворення природних екосистем та біологічного різноманіття.

Поточний контроль. Усне та письмове опитування на практичних заняттях, перевірка виконання практичних завдань, аналіз ситуаційних завдань і кейсів, короткі тестові завдання, оцінювання активності під час дискусій та роботи в малих групах, перевірка самостійної роботи, виконання індивідуальних навчально-дослідних і проєктних завдань.

Періодичний (модульний) контроль. Модульні контрольні роботи у формі тестування після завершення кожного змістового модуля. Модульна контрольна робота містить **15 тестових завдань** з однією правильною відповіддю та спрямована на перевірку системності й комплексності засвоєння теоретичного та практичного матеріалу. Така форма контролю передбачена для кожного змістового модуля.

Підсумковий контроль – залік, який проводиться після завершення вивчення навчальної дисципліни та передбачає комплексне оцінювання результатів навчання здобувача за всіма видами навчальної діяльності протягом семестру. Під час підсумкового оцінювання враховуються рівень засвоєння теоретичного матеріалу, результати виконання та захисту практичних робіт, модульних контрольних робіт, самостійних, індивідуальних навчально-дослідних і проєктних завдань.

Максимальна кількість балів за дисципліну становить **100 балів**. Для одержання заліку здобувач повинен набрати **не менше 60 балів** за результатами поточного та періодичного контролю. Здобувач, який виконав усі передбачені робочою програмою види навчальної роботи та набрав необхідну кількість балів, **може отримати залік автоматично за результатами роботи протягом семестру.**

Розподіл балів за видами навчальної діяльності

Вид контролю	Максимальна кількість балів
Контроль засвоєння лекційного матеріалу (тестування,	10

Вид контролю	Максимальна кількість балів
опитування, участь у дискусіях)	
Практичні роботи (виконання, аналіз результатів та захист)	50
Контроль засвоєння лекційного матеріалу (тестування, опитування, участь у дискусіях)	40
Поточна успішність разом	100
Залік	за результатами накопичених балів
Загальна кількість балів	100

Критерії оцінювання за різними видами роботи

Вид контролю	Кількість балів	Критерії
Опитування та робота на практичних заняттях	0–3	3 бали – здобувач повно, правильно й аргументовано відповідає на запитання, використовує професійну термінологію, демонструє розуміння причинно-наслідкових зв'язків і здатність застосовувати знання до практичних ситуацій. 2 бали – відповідь переважно правильна, здобувач розуміє основний матеріал, але допускає окремі неточності. 1 бал – відповідь фрагментарна, знання поверхневі, є суттєві неточності. 0 балів – відповідь відсутня або здобувач не демонструє розуміння матеріалу.
Виконання та захист практичної роботи	0–6	6 балів – роботу виконано повністю й правильно, результати проаналізовано, висновки обґрунтовано, здобувач упевнено захищає роботу. 5 балів – роботу виконано правильно, є незначні неточності, висновки логічні. 4 бали – роботу виконано переважно правильно, але є окремі помилки або неповний аналіз. 3 бали – роботу виконано частково, аналіз поверхневий, висновки неповні. 2 бали – значна частина завдання не виконана або містить суттєві помилки. 1 бал – робота виконана фрагментарно, без належного обґрунтування. 0 балів – роботу не виконано або не подано.
Індивідуальне навчально-дослідне / проєктне завдання	0–5	5 балів – самостійний, змістовний і обґрунтований аналіз проблеми, використано сучасні наукові джерела, сформульовано аргументовані висновки та практичні рекомендації. 4 бали – завдання виконано якісно, але є окремі недоліки в аналізі або оформленні. 3 бали – основний зміст розкрито, проте аналіз недостатньо глибокий. 2 бали – завдання виконано частково, висновки недостатньо обґрунтовані. 1 бал – робота має фрагментарний характер. 0 балів – завдання не виконано.
Контрольна робота за змістовним модулем (тестування)	0–15	15 тестових завдань, кожне з однією правильною відповіддю. 1 правильна відповідь = 1 бал . Оцінюється рівень засвоєння основних понять, закономірностей, методів діагностики, профілактики та біобезпеки в марикультурі.
Залік	0–20	18–20 балів – повні, системні та аргументовані відповіді,

		здатність аналізувати патологічні процеси й самостійно обґрунтовувати професійні рішення. 15–17 балів – високий рівень знань, правильне застосування їх у практичних ситуаціях, незначні неточності. 12–14 балів – достатній рівень, правильне розуміння основного матеріалу, окремі недоліки в аргументації. 9–11 балів – задовільний рівень, базове володіння матеріалом, але відповіді неповні. 1–8 балів – фрагментарні знання, суттєві помилки, нездатність самостійно застосовувати знання. 0 балів – відсутність необхідних знань або відповідь не надана.
--	--	--

Критерії оцінювання контрольних робіт за змістовним модулем

Контрольна робота за змістовним модулем містить 15 тестових завдань, кожне з яких має одну правильну відповідь. Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал, максимальний результат – 15 балів. Для позитивного результату необхідно набрати не менше 9 балів (60 %).

Кількість правильних відповідей	Бали	Рівень засвоєння
15	15	Відмінний – повне та системне засвоєння матеріалу
14	14	Дуже високий – незначні неточності
13	13	Високий – правильне розуміння основних положень
12	12	Достатній – засвоєно основні поняття та закономірності
11	11	Достатній – незначні прогалини
10	10	Задовільний – окремі неточності
9	9	Мінімально позитивний – базове засвоєння знань
0–8	0–8	Незадовільний – недостатній рівень засвоєння матеріалу

Здобувач має право на дві спроби виконання модульної контрольної роботи відповідно до організації освітнього процесу.

Загальні критерії оцінювання результатів навчання

Під час оцінювання враховуються:

- повнота та системність теоретичних знань з теорії та практики заповідної справи;
- правильність використання професійної термінології;
- знання правових, наукових та екологічних засад функціонування природно-заповідного фонду;
- здатність характеризувати категорії територій та об'єктів природно-заповідного фонду та особливості їх функціонування;
- знання порядку створення та оголошення територій і об'єктів природно-заповідного фонду;
- здатність аналізувати стан природних комплексів, екосистем та біологічного різноманіття;

- уміння застосовувати вимоги природоохоронного законодавства та міжнародних угод у практичних ситуаціях;
- здатність обґрунтовувати заходи щодо охорони, збереження та відтворення природних комплексів і об'єктів;
- уміння аналізувати принципи управління, моніторингу та використання природоохоронних територій;
- аргументованість висновків і запропонованих рішень;
- самостійність, критичність та логічність мислення;
- якість виконання та захисту практичних, індивідуальних і проєктних завдань.

Оцінювання результатів навчання здійснюється за 100-бальною шкалою, національною шкалою та шкалою ЄКТС відповідно до прийнятої в університеті системи оцінювання. Підсумковий результат формується за накопичувальним принципом як сума балів, отриманих здобувачем за всі види поточного та періодичного контролю протягом семестру. Максимальна кількість балів за дисципліну – 100 балів. Для одержання заліку здобувач повинен набрати не менше 60 балів. Здобувач, який за результатами поточного та періодичного контролю набрав необхідну кількість балів, може отримати залік автоматично за результатами накопичених балів відповідно до встановленого порядку організації освітнього процесу.

Політика щодо дедлайнів та перескладання: у випадку пропуску заняття з поважних причин здобувач зобов'язаний виконати відповідні завдання у позанавчальний час за погодженням із викладачем. Перескладання здійснюється відповідно до встановленого в університеті порядку організації освітнього процесу.

Політика щодо академічної доброчесності: під час опанування навчальної дисципліни не допускаються будь-які види порушень академічної доброчесності з боку здобувачів вищої освіти та викладача. У разі виявлення та фіксації порушень академічної доброчесності застосовуються заходи відповідно до чинного законодавства України та внутрішніх нормативних документів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Політика щодо використання штучного інтелекту: під час опанування навчальної дисципліни забороняється подавати тексти, зображення, моделі, дані та інші результати, згенеровані засобами штучного інтелекту, як результати власної академічної та навчальної діяльності, якщо використання таких засобів не передбачено умовами навчального завдання та відповідним чином не зазначено. Під час проходження підсумкового контролю використання ресурсів штучного інтелекту забороняється.

11. Питання для підсумкового контролю

1. Які категорії територій та об'єктів ПЗФ встановлені законодавством України?
2. Статус та завдання природних заповідників.

3. Вимоги щодо охорони природних комплексів та об'єктів природних заповідників.
4. Статус та завдання біосферних заповідників.
5. Структура території та особливості управління біосферними заповідниками.
6. Статус та завдання національних природних парків.
7. Структура території та вимоги до охорони природних комплексів та об'єктів національних природних парків.
8. Статус та завдання регіональних ландшафтних парків.
9. Статус та завдання заповідних урочищ, заказників та пам'яток природи.
10. Статус та завдання ботанічних садів.
11. Структура території та вимоги щодо режиму ботанічних садів.
12. Статус та завдання дендрологічних парків.
13. Статус і завдання зоологічних парків.
14. Структура території та вимоги щодо режиму зоологічних парків.
15. Статус і завдання парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.
16. Критерії значимості природних територій для їх віднесення до територій та об'єктів ПЗФ.
17. Зміст клопотання про створення чи оголошення територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного та місцевого значення.
18. Порядок подання та затвердження клопотань про створення чи оголошення територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення.
19. Порядок подання та затвердження клопотань про створення чи оголошення територій та об'єктів ПЗФ місцевого значення.
20. Зміст та основні вимоги до оформлення Положень про території та об'єкти ПЗФ України.
21. Завдання резервування цінних природних територій з метою наступного створення нових територій та об'єктів ПЗФ.
22. Що таке охоронне зобов'язання, ким та з якою метою воно складається?
23. Основні чинники інтенсифікації антропогенного впливу на природні екосистеми.
24. Законодавче регулювання питань розбудови та функціонування екологічної мережі. Що таке екологічна мережа?
25. Структурні елементи екологічної мережі та їх складові.
26. Управління в сфері формування, збереження та використання екологічної мережі.
27. Сучасний стан розбудови екологічної мережі України.
28. Існуючі проблеми відтворення природних екосистем.
29. Основні перспективи розвитку природно-заповідного фонду в Україні з урахуванням світового досвіду.
30. Нормативно-правова база охорони біологічного різноманіття України.
31. Мета Концепції збереження біологічного різноманіття України.
32. Засоби реалізації та основні напрями діяльності у сфері збереження

біологічного різноманіття.

33. Якими міжнародними нормативно-правовими актами регулюються питання збереження біологічного різноманіття?

34. Поняття водно-болотних угідь, та особливості їх значимості для збереження біологічного різноманіття.

35. Порядок включення водно-болотних угідь в загальнодержавну мережу.

36. Порядок ведення паспортів водно-болотних угідь та оформлення охоронних зобов'язань.

37. Порядок оголошення територій водно-болотними угіддями загальнодержавного значення.

38. Поняття екологічних коридорів та їх роль в збереженні біологічного різноманіття.

39. Вплив фізико-географічних умов на особливості заповідання.

40. Представленість основних природно-ландшафтних комплексів в складі ПЗФ України.

41. Правове регулювання охорони рослинного світу. Основні положення Закону України «Про рослинний світ».

42. Правове регулювання охорони тваринного світу. Основні положення Закону України «Про тваринний світ».

43. Принципи використання природних рослинних ресурсів.

44. Принципи використання природних тваринних ресурсів.

45. Порядок встановлення лімітів та видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів в межах територій і об'єктів ПЗФ.

46. Основні положення законодавства про Червону книгу України.

47. Які існують категорії видів рослинного та тваринного світу, що заносяться до Червоної книги?

48. Порядок видачі дозволів на добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України.

49. Основні положення законодавства про Зелену книгу України.

50. Які існують угруповання рослин, що заносяться до Зеленої книги?

51. Особливості Європейського Червоного списку.

52. Функції та принципи міжнародного права з питань збереження біологічного різноманіття та функціонування природоохоронних територій.

53. Основні міжнародні природоохоронні конвенції та стратегії.

54. Участь міжнародних організацій в правовому регулюванні питань збереження біологічного різноманіття та функціонування природоохоронних територій.

55. Участь вітчизняних організацій в справі розвитку заповідної справи в Україні.

56. Основні проекти міжнародних фондів по відтворенню природних комплексів в Україні.

57. Що таке особливо охоронні території?

58. Дати визначення поняттю «екологічні ядра» стосовно особливо охоронних територій.

59. Дати визначення поняттю «екологічні коридори» стосовно особливо охоронних територій.

60. Дати визначення поняттю «буферні зони» стосовно особливо охоронних територій.

61. Яким чином проводиться розрахунок «відсотку заповідності території» адміністративного (природного) району?

62. Як розраховується «відсоток суворої заповідності» території адміністративного (природного) району?

63. Як розраховується «ступінь розчленованості (інсуляризованості) ПЗФ» адміністративного (природного) району?

64. Методика визначення рівномірності розподілу природно-заповідного фонду по певній території.

65. Надання характеристики якісного складу територій та об'єктів ПЗФ адміністративного (природного) району.

66. Поняття охоронної зони об'єктів ПЗФ.

67. За які порушення встановлені такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної видам тварин і рослин, занесених до Червоної книги України?

68. Хто є платниками компенсації за добування (збирання), видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України?

69. На які категорії поділяються тварини та рослини, занесені до Червоної Книги України?

70. Для яких видів порушень встановлені такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної природним комплексам територій та об'єктів природно-заповідного фонду юридичними і фізичними особами?

71. Який орган здійснює обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України?

72. Що є незаконною рубкою деревних видів рослин і таких, що мають здерев'яніле стебло?

73. Що є незаконним добуванням (знищенням) тварин?

74. Що є незаконним використанням (знищенням або пошкодженням) трав'яного покриву в результаті сінокосіння та випасання худоби?

75. Що є незаконним збором (або знищенням) рослин?

12 Розподіл балів, які отримують здобувачі

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ

Поточний та періодичний контроль							Сума балів
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	100

11	11	12	12	12	1	11	
Контрольна робота за змістовим модулем 1 -15			Контрольна робота за змістовим модулем 2 -15				
49			51				

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всівиди навчальної діяльності	ОцінкаECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано зможливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

Оцінка за національною шкалою	Теоретична підготовка	Практична підготовка
	Здобувач освіти	
90-100/ зараховано	у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей; глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; робить самостійні висновки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки; самостійно знаходить додаткову інформацію та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань. Здобувач здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.	глибоко та всебічно розкриває сутність практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання завдання й оцінити результати власної практичної діяльності; виконує творчі завдання та ініціює нові шляхи їх виконання; вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу; проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.
75-89 / зараховано	достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу; при представленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, застосовує знання для розв'язання	правильно вирішив більшість практичних завдань за зразком; має стійкі навички виконання завдання

	стандартних ситуацій; самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки.	
60-74 /зараховано	володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знає основні поняття навчального матеріалу; має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.	може використовувати знання в стандартних ситуаціях, має елементарні, нестійкі навички виконання завдання. Правильно вирішив половину практичних завдань. Здобувач має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.
35-59 / не зараховано з можливістю повторного складання	володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно (без аргументації та обґрунтування); безсистемно виокремлює випадкові ознаки вивченого; не вміє робити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки складно; під час відповіді допускаються суттєві помилки.	недостатньо розкриває сутність практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив окремі практичні завдання за допомогою викладача, відсутні сформовані уміння та навички.
0-34/ не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не володіє навчальним матеріалом	виконує лише елементи завдання, потребує постійної допомоги викладача

13. Навчально-методичне забезпечення

1. Робоча програма навчальної дисципліни «Теорія і практика заповідної справи». Одеса: ОНУ, 2026. 23 с.
2. Силабус курсу.
3. Навчально-методичні матеріали для лекцій, конспекти (тексти, схеми) лекцій;
4. Мультимедійні презентації;
5. Плани практичних занять;
6. Методичні вказівки (рекомендації) щодо самостійного вивчення дисципліни;
7. Навчально-методичні матеріали для поточного, періодичного і підсумкового контролю.

14. Рекомендована література

Основна

1. Бургаз О.А., Грудєв П.Х., Кур'янова С.О. Заповідна справа: конспект лекцій. Одеса. ОДЕКУ, 2022. 150 с.
2. Іщук Л.П. Природно-заповідна справа. Навчальний посібник. Біла Церква. 2021. 259 с.
3. Попович С.Ю. Природно-заповідна справа. Підручник. Тернопіль: Навчальна книга. 2024. 392 с.
4. Мудрак О.В., Мудрак Г.В. Заповідна справа. Навчальний посібник. Київ: Олді плюс. 2020. 640 с.
5. Бургаз О.А. Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни «Теорія і практика заповідної справи» для студентів які навчаються за спеціальністю 101 «Екологія». Одеса. ОДЕКУ. 2023. 103 с.

Додаткова

1. Бургаз О.А., Бургаз М.І., Кротов С.А. Любительське рибальство як напрямок розвитку рекреаційної діяльності об'єктів природно-заповідного фонду України (на прикладі Нижньодністровського національного природного парку). Екологічні науки: науково-практичний журнал. №. 4(49). 2023. С. 171-176. <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2023.eco.4-49.22>.
2. Бургаз М.І., Бургаз О.А. Перспективні шляхи вирішення проблеми чужорідних видів іхтіофауни в р. Південний Буг на території НПП «Бузький Гард». Водні біоресурси та аквакультура. Вип. 2(14)/2023. С. 7-18. <https://doi.org/10.32782/wba.2023.2.1>.
3. Бургаз О.А., Бургаз М.І. Любительське рибальство в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Матеріали П'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Євроінтеграція екологічної політики України». Одеса: Одеський державний екологічний університет, 2023. С. 328 – 332. <http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/12268>.
4. Бургаз О.А. Олександрівський заказник. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]. Редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. – URL: <https://esu.com.ua/article-76282>.
5. Бургаз О.А. Опукський природний заповідник. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]. Редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. URL: <https://esu.com.ua/article-75606>.
6. Бургаз О.А., Бургаз М.І. Розвиток рекреаційної діяльності як засіб вирішення проблем об'єктів природно-заповідного фонду. Об'єкти природно-заповідного фонду України: сучасний стан та шляхи забезпечення ефективної їх діяльності [Електронне видання]: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. Київ, 27–28 червня 2024 р. Київ, 2024. С. 168–171. <https://doi.org/10.61584/1-10-2024-36>

15. Електронні інформаційні ресурси

1. Репозитарій ОНУ імені І.І.Мечникова <https://dspace.onu.edu.ua/home>
2. Репозитарій факультету ФГМіЕ <http://eprints.library.odeku.edu.ua>

3. Бібліотека ОНУ імені І.І.Мечникова <http://lib.onu.edu.ua/>
4. Одеська національна наукова бібліотека <http://www.ognb.odessa.ua/>
5. Бібліотека ім. В.Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>
6. Електронний портал Верховної ради України <http://www.zakon.rada.gov.ua/>